

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ім. К.Д.УШИНСЬКОГО

На правах рукопису

ПЕТРУК Анатолій Петрович

ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА ІДЕЯХ МИРУ
В ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

ІЗ.00.01. – теорія та історія педагогіки

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса - 1995

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Рівненському державному педагогічному інституті

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор
ДЕМ'ЯНЧУК Анатолій Степанович

Офіційні опоненти: - член кореспондент АН України, доктор педагогічних наук, професор
НІСІМЧУК Андрій Сергійович
- кандидат педагогічних наук, доцент
ЯМНИЦЬКИЙ Марк Наумович

Провідна Установа - Тернопільський державний педагогічний інститут

Захист відбудеться "29" серпня 1995 року о 10 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 05.08.03 для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук при Південноукраїнському педагогічному університеті імені К.Д. Ушинського за адресою: 270105, м.Одеса, вул.Генуезька, 22

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Південноукраїнського педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського.

Автореферат розіслано "25" серпня 1995 року.

Вчений секретар спеціалізованої ради

Коліш

Коломійченко О.Ф.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

актуальність дослідження. В період розбудови незалежної Української держави реальною методологічною основою теорії виховання як соціального явища є ідеологія незалежності України, ідеологія державоутворення зорієнтована на національні і загальнолюдські цінності. Процес становлення демократичних стосунків потребує, щоб кожна людина могла "реалізувати своє право на вибір, у тому числі - на вибір ідеологічної та політичної позиції".¹ Тенденція до деідеологізації національного виховання, зазначається в концепції національного виховання, "зовсім не суперечить прагненню школи та інших навчально-виховних закладів здійснювати політичне виховання, виховувати українського патріота з високою політичною культурою".²

Одним із засобів політичного виховання виступає миротворча діяльність школи України, спрямована на виховання учнів у дусі миру.

Декларація про державний суверенітет України урочисто проголошує, що "Україна має свої наміри стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не здобувати ядерну зброю, ... активно сприяти зміцненню загального миру і міжнародної безпеки".³

Вірність Україні є невід'ємною ознакою національно свідомого громадянина. Формування патріотичних почуттів означає вироблення і здійснення високого ідеалу служіння своєму народові, готовності до героїчного подвигу в ім'я процвітання своєї держави, прагнення бачити її незалежною.

¹ Концепція національного виховання. - Освіта. - 26 жовтня 1994 р. - С. 6.

² Там же.

³ Декларація про державний суверенітет України. - К.: Україна, 1991. С. 4.

Серед миролюбних країн Українській державі належить визначне місце. Питання збереження миру в усьому світі неодноразово розглядалося на сесіях Верховної Ради України. Воно відображене в проекті нової Конституції України та багатьох державних документах. Україна підписала угоду про ліквідацію ядерної зброї на її території, вона однією з перших серед країн СпД заявила про участь у акції "Партнерство заради миру", співпраці з військовими США, НАТО та багатьма зарубіжними країнами. Але доля миру залежить не тільки від генералів, політиків, комерсантів. Багато в чому можуть допомогти державі дитячі садки, загальноосвітні школи та вузи. І особливо діти - майбутні борці за миролюбну державу Україна, за її престиж у світі.

На жаль, проблеми виховання учнів на ідеях миру ще недостатньо досліджені у вітчизняній педагогічній науці.

Упродовж багатьох років досить повільно розроблялися мета, зміст, форми і методи виховання дітей різного віку в дусі миру в навчально-виховному процесі навчально-виховних закладів різного типу. В різні часи народжувалися концепції, інші забувалися.

Завдання національної педагогічної науки вивчити і узагальнити той досвід виховання учнівської молоді, який склався в навчальних закладах народів світу, на основі експериментальних та теоретичних досліджень розробити систему виховної роботи з дітьми в дусі миру, дати педагогічним колективам шкіл та вузів наукові рекомендації з гостро необхідних питань цієї проблеми. Значний внесок у теорію і практику виховання молоді на ідеях миру вніс перший Президент України, академік М.С.Грушевський.

Проблема виховання дітей та учнів різного віку знайшла своє відображення в працях філософів /В.С.Заїка, О.С.Капто, І.С. Кон, В.Т.Лісовський, О.П.Целікова, Г.С. Сковорода та ін./, педагогів

/С.Я. Дем"янчук, А.С. Дем"янчук, В.С. Заслуженок, О.В. Киричук, Т.С. Колупаєва, П.Б. Конанихін, Н.Г. Ничкало, А.С. Нісімчук, В.О. Сухомлинський, О.В. Сухомлинська, М.Г. Стельмахович, В.П. Фарфоровський, І.І. Шкурко, М.п. Ямницький та ін./, психологів /Л.І. Божович, А.М.Богуш, А.Г.Ковальов, Г.О. Люблінська, К.О. Некрасова, О.В. Скрипченко та інші/.

Методологія та теорія виховання на ідеях миру частково висвітлена в роботах вітчизняних та зарубіжних учених /А.М.Алексєв, Т.К. Ахаян, Ю.К. Бабанський, Г.Н. Волков, Т.Д. Дем"янюк, С.Я. Дем"янчук, М.В. Кабатченко, В.М. Короток, А.С.Нісімчук, п.Г. Ничкало, О.Я. Савченко, А.П.Сиротенко, О.В. Сухомлинський, О.В. Сухомлинська, В.П.Фарфоровський, М.М.Фіцула, Т.М. Шашло, І.І. Шкурко, М.п. Ямницький, М.Д. Ярмаченко та інші/.

Окремі питання виховання учнівської молоді на ідеях миру знайшли своє відображення в докторських /С.Я.Дем"янчук, А.С. Дем"янчук, В.С.Заслуженок, М.М. Коняєв, О.В. Сухомлинська, В.П. Фарфоровський/ та кандидатських дисертаціях /Ю.П. Белов, С.С. Боровик, Т.С. Колупаєва, Т.О. Логвиненко, Х.В. Чарієва, М.І. Яковець та інші/. Всі ці дослідження є, безумовно, позитивним явищем у педагогічній науці. Натомість такі питання виховання старших школярів у дусі миру, як методологія, теорія, зміст, форми методи роботи учнів старших класів не були ще предметом дослідження і недостатньо відображені в педагогічній науці. Це і обумовило вибір теми нашого дослідження. "Виховання старшокласників на ідеях миру в позакласній роботі".

Об'єкт дослідження - процес виховання учнівської молоді в дусі миру.

Предмет дослідження - зміст, форми, організації і методи виховання учнів старших класів на ідеях миру в позакласній роботі.

Мета дослідження: виявити, теоретично обґрунтувати закономірні зв'язки між різними формами і методами виховання старшокласників на ідеях миру, їх вплив на формування загальнолюдських цінностей.

Гіпотеза дослідження: виховання на ідеях миру учнівської молоді буде здійснюватись ефективно, якщо створити такі педагогічні умови, як-от: прогнозування виховання учнів на ідеях миру в програмно-методичних документах школи; реалізація орієнтовної програми виховання старшокласників на ідеях миру засобами позакласної роботи; включення вчителів, учнів і громадськості в практичну діяльність, яка б допомогла їм глибоко усвідомити роль і значення їхньої роботи з виховання школярів у дусі миру; озброєність учителів необхідними навчально-методичними технологіями виховної роботи; створення навчально-матеріальної бази для організації і проведення позакласної виховної роботи з учнями на ідеях миру; узгодженість виховання учнів на ідеях миру з військово-патріотичним вихованням.

Завдання дослідження:

- розробити варіативну експериментальну програму та систему виховання учнів старших класів на ідеях миру;
- обґрунтувати основні форми і методи виховання старшокласників на миролюбній політиці України;
- зв'язувати рівні вихованості старших школярів у дусі миру в позакласній роботі;
- експериментально перевірити педагогічну результативність пропонованих рекомендацій щодо виховання старших учнів у дусі миру.

Методи дослідження. Теоретичні: аналіз джерел досліджуваної проблеми шляхом вивчення філософської, психологічної, педагогічної та історичної літератури; емпіричні: спостереження, індивідуальні та колективні бесіди, інтерв'ювання, акцентування, вирчення шкіль-

ної документації, вивчення, узагальнення і систематизація педагогічного досвіду; педагогічний експеримент /констатуючий, формуючий, контрольний/; статистична обробка експериментальних даних.

База дослідження: середні школи №№ 1, 13, 15, 18, м. Рівне, Дубенське, Сарненське, Бердичівське пелучища, Кременецький ліцей, середні школи Рівненської, Волинської та Житомирської областей

Всього експериментом було охоплено 49 міських і 32 сільських шкіл /3589 учнів/, 190 вчителів, 546 батьків.

Методологічними засадами дослідження виступили положення теорії пізнання, як-от: відображення і перетворення об'єктивної дійсності, діалектичний взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ; перехід кількісних змін у якісні, закон України про освіту, основні положення Державної програми "Освіта" /Україна XXI століття/, сучасні концепції національної школи. Методологічними орієнтирами дослідження були ідеї національного і духовного відродження українського народу, ідеї гуманізації і демократизації виховання учнівської молоді в дусі миру засобами позакласної роботи в сучасній школі.

Дослідження проводились в три етапи.

На першому етапі /1984-1988 рр./ вивчалися літературні джерела, шкільна документація, досвід роботи, збирався емпіричний матеріал на базі шкіл Рівненської та Житомирської областей і на цій основі було розроблено вихідні теоретичні позиції та методику дослідження.

На другому етапі /1988-1991 рр./ проводився констатуючий експеримент, мета якого полягала в тому, щоб визначити рівні інтересу старшокласників щодо миролюбивої діяльності школи. За результатами дослідження розроблена програма формуючого етапу експерименту, визначено основні форми роботи школи з виховання старшокласників у дусі миру.

На третьому етапі /1991-1995 рр./ відповідно до програми формуючого експерименту було здійснено апробацію запропонованої системи миролюбної діяльності загальноосвітньої школи в формуванні особистості старших учнів у процесі позакласної роботи.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше зроблена спроба проаналізувати теоретичні та практичні питання виховання учнівської молоді в дусі миру, показано вплив форм і методів цієї роботи на формування особистості школяра, доведено, що включення вчителів і учнів у практичну діяльність підвищує ефективність виховання учнів старших класів; визначено рівні вихованості старшокласників у дусі миру в позакласній роботі; розроблено варіативну експериментальну програму та систему виховання учнів на ідеях миру.

Теоретична значущість дослідження полягає в розробці автором теоретичних засад поєднання змісту і форм виховання старшокласників у дусі ідей миру засобами позакласної роботи, підпорядкованих розвитку їхніх пізнавальних інтересів. Обґрунтовані та експериментально апробовані види та форми виховної діяльності, визначені педагогічні умови виховання учнів на ідеях миру.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що в ньому викладена методика проведення окремих форм і методів виховання дітей на ідеях миру, комплекти уроків, тексти бесід, сценарії свят, які можуть використовувати вчителі та класні керівники в практичній роботі.

Апробація і впровадження результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження доповідались і обговорювалися на науково-практичних конференціях працівників вузів, керівників шкіл, вчителів; на міжнародних науково-практичних конференціях: "Педагогія за мир!" /Москва, січень 1989 року/; "Виховання учнівської молоді в дусі миру і нове політичне мислення" /Гівне, вересень 1990 ро-

ку/; "Народна педагогіка і сучасна проблема виховання" /Чебоксари, 1991 року/; УІ Міжнародна конференція "Виховання вільної відповідальної особистості" /Санкт-Петербург, квітень 1994 року/; "А.С. Макаренко – видатний педагог-новатор" /Рівне, березень 1988 року/; В.О.Сухомлинський – видатний педагог /Кіровоград, вересень 1988 року/; "Педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського і розбудова національної освіти" /Кіровоград, вересень 1993 року/; "Використання педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського у навчально-виховному процесі школи і вузу" /Рівне, жовтень 1993 року/; "Педагогіка єдиного і цілісного миру: сутність, завдання і основні напрямки наукової роботи шкіл і вузів" /Рівне, квітень 1995 року/; Всесоюзних та міжрегіональних конференціях /Рівне, травень 1989 р., вересень 1991 р., грудень 1992 р., жовтень 1992 р./, на вузівських та обласних науково-практичних конференціях вчителів /1983–1992 р.р./, На всесоюзному семінарі голів секцій педагогіки товариства "Знання" /Москва, жовтень 1984 року/; "Проблеми формування моральної стійкості учнів у сучасних умовах" /Чебоксари, 1993 року/; "Виховання учнівської молоді в дусі миру в навчально-виховному процесі школи та вузу" /Самара, 1993 року/.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується теоретичною обґрунтованістю вихідних позицій, використанням комплексних взаємодоповнюючих методів, адекватних меті й завданням дослідження, кількісним і якісним аналізом дослідного матеріалу, широкою апробацією в процесі застосування одержаних результатів у практиці роботи середньої школи.

На захист виносяться такі основні положення:

I. Зміст, форми і методи виховання старшокласників на ідеях миру.

2. Система позакласної виховної роботи, спрямованої на виховання учнів на ідеях миротворчої державної політики.

3. Педагогічні умови ефективного виховання учнів на ідеях миру.

Структура дисертаційної роботи складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність проблеми, визначаються об'єкт, предмет, мета, завдання і гіпотеза дослідження, розкриваються основні етапи, методи дослідження, наукова новизна та практична значущість, викладені положення, які пропонуються до захисту.

У першому розділі дисертації – "Теоретичні засади виховної роботи з учнями" – розглядаються теоретичні засади позакласної роботи, вивчається понятійний апарат дослідження. Виховання – це динамічне складне явище, яке здійснюється на основі цілеспрямованого і організованого формування особистості громадянина /А.С.Нісімчук/. Виховання охоплює весь процес життєдіяльності учнів і носить комплексний характер: в школі, в позашкільних установах, в сім'ї. Виховний процес передбачає цілеспрямоване виховання, самовиховання, перевиховання особистості. Закономірностями процесу виховання виступають: його обумовленість суспільними потребами та умовами життя, взаємозалежність виховання, навчання, освіти та розвитку особистості, визначальна роль діяльності в спілкуванні та вихованні особистості, взаємозв'язку педагогів, учня і учнівського колективу у виховному процесі /В.С.Заслуженюк, А.С.Нісімчук, В.О. Сухомлинський, М.М.Фіцула, М.Н.Ямницький та ін./.

Різні аспекти виховної роботи досліджувалися багатьма вченими /Г.К.Ахаян, Ю.К.Бабанський, Г.н.Волков, В.М.Коротов, М.В. Кабаченко та ін./.

Форми і методи виховання учнів у позакласній роботі

розкрито в працях відомих сучасних педагогів / С.Я. Дем"янчук, Т.Є. Колупасва, Н.Г. Пичкало, А.Й. Сиротенко, О.В. Сухомлинська, В.П. Фарфоровський, М.п. Ямницький, М.Д. Ярмаченко та ін./.

Педагогіка миру - відносно молода галузь науки, яка досліджує принципи, засоби, форми і методи виховання молоді на ідеях миротворчої політики. Окремі її аспекти висвітлені в роботах вітчизняних учених /Т.Д. Дем"янчук, А.С. Дем"янчук, Т.Є. Колупасва, А.С. Нісімчук, О.В. Сухомлинська та ін./.

В дисертації аналізуються здобутки вітчизняних і зарубіжних учених у дослідженні питань педагогіки миру. Виховання дітей на ідеях миру в позакласній роботі розглядається в аспекті демократичних стосунків, який дозволяє кожній людині реалізувати право особистого вибору, в тому числі - вибору ідеологічної позиції. В цій ситуації одним із важливих завдань, які стоять перед школою, є виховання юнаків та дівчат у дусі миру, здійснення патріотичного виховання, виховання патріота України, готового в будь-який час стати на захист Вітчизни, "оволодівати військовими та військово-технічними знаннями, а також вивчати бойові традиції та героїчні сторінки історії українського народу, його Збройних Сил".¹

Започатковуючи дослідження, ми виходили з того, що будь-який виховний процес насамперед базується на конкретних завданнях формування особистості, як-от: виховання учнів активними, свідомими громадянами незалежної держави, які готові стати на її захист; розвиток позитивних загальнолюдських якостей та вміння адаптуватися впливності суспільного життя. Педагогічний аспект реалізації означених завдань передбачає чітко визначити мету і зміст виховання, дібрати форми, методи і прийоми, адекватні меті, завданням і змісту; розробити критерії вихованості особистості учнів. У розділі подаються визначені нами завдання і зміст виховання учнів старших

¹ Концепція національного виховання. - Освіта, 1994, 26 жовтня.

класів на ідеях миру.

Зміст і завдання виховання учнів на ідеях миру в Україні визначається зовнішньою і внутрішньою політикою нашої держави. Зміст – це те, з чого складається даний предмет чи явище, сукупність тих суттєвих якостей внутрішніх процесів, які становлять основу предмета чи явища. Багатство змісту завжди породжує різноманітність форм. Форма залежить від змісту, вона тісно пов'язана з ним. Водночас зміст впливає на форму, останнє вимагає в розробці навчально-методичних матеріалів дотримуватися відповідності змісту формам виховної роботи.

У дослідній роботі ми враховували думку Л.С.Виготського про те, що педагогіка повинна орієнтуватися не на вчорашній, а на завтрашній день розвитку. Це положення вченого стало вихідним у визначенні змісту виховання дітей на ідеях миру. Нами була розроблена орієнтовна програма виховання старшокласників на ідеях миру, яка тісно пов'язана з навчальною програмою з суспільних та гуманітарних наук. В розділі подано зміст програми, загальну характеристику принципів і методів виховання школярів на ідеях миру, які визначають зміст, форми і методи миротворчої діяльності школи відповідно до її завдань. Серед принципів виховної роботи з учнями на ідеях миру, вчені виділяють: гуманізацію і демократизацію виховного процесу, взаємозв'язок виховання з сучасним життям, послідовність, систематичність і єдність виховних впливів, свідомість, самодіяльність та активність учнів, виховання учнів у колективі в ході спільної діяльності, єдність вимог і повага до особистості.

Засобами виховання в педагогіці називають доцільно організовані методичні шляхи розв'язання виховних завдань /А.С.Нісімчук, О.С.Падалка/. Виховання учнів у дусі миру здійснювалося засобами позакласної роботи /живе слово вчителя, суспільно-політич-

на діяльність, радіо, телебачення, преса, клубна самодіяльність/.

Метод виховання - спосіб впливу на свідомість, почуття, волю, поведінку і систему відносин учня з метою формування активного громадянина незалежної держави, це "інструмент дотику до особистості" /А.С.Макаренко/. В педагогіці миру використовують загальновідомі методи виховання: бесіди, розповіді, лекції, диспути, конференції, активна пізнавальна діяльність /п.І.Болдирев, н К.Гончаров, І.С.Мар"єнко, Г.І.щукіна, М.Д.Ярмаченко та ін./.

Виховання розглядається як двосторонній процес, який об'єднує в собі діяльність педагога й учня. Щоб викликати готовність учнів до миротворчої діяльності, його необхідно поставити в певні умови, тобто добрати адекватні форми організації виховної роботи. В пропонованому дослідженні такими формами виступили уроки миру, шкільні лекторії, клубна робота.

У другому розділі дисертації - "Дослідно-експериментальна робота педколективів шкіл у реалізації форм виховання старших школярів на ідеях миру в позакласній роботі" - подано аналіз результатів пошуково-розвідувального експерименту; дослідно-експериментальної роботи педколективів шкіл щодо реалізації основних форм виховання старшокласників на ідеях миру в позакласній роботі; обґрунтовано педагогічні умови виховання старших школярів засобами позакласної роботи; опрацьована система роботи шкіл з виховання учнівської молоді в дусі миру.

Метою пошуково-розвідувального експерименту було з'ясування місця, форм і методів виховання старшокласників на ідеях миру в загальній системі виховної роботи школи. Задля цього було піддано аналізу форми виховання старших школярів, які широко використовуються в миротворчій роботі загальноосвітньої школи: а/ бесіди про мир; б/ уроки миру; в/ організація лекційної пропаганди серед учнів; г/ робота шкільних самодіяльних клубів.

Виявилось, що в масовій педагогічній практиці означені нами форми роботи з учнями щодо виховання їх на ідеях миру ще не зайняли належного місця. За даними експерименту, лише подекуди проводили в школах уроки миру, бесіди. А такі форми, як шкільні лекторії та самодіяльні профільні клуби не використовувалися зовсім. Не мають школи і тематичних програм виховання учнів на ідеях миру, відсутні такі завдання і в чинних шкільних програмах виховної роботи. Рівень суспільно-політичної активності старшокласників та їхньої політичної обізнаності виявився досить низьким.

Специфікою експериментальної роботи було поетапне залучення учнів до миротворчої політики України. На першому етапі було визначено завдання, зміст, розроблено експериментальну орієнтовну програму виховання старшокласників у дусі миру та складено перспективні плани, в яких було відбито систему форм і методів роботи з учнями.

На другому етапі розроблялася система бесід за трьома тематичними групами. До першої групи ввійшли бесіди, в яких розкривалися політичні основи нашого суспільства, миролюбної політики України; другу групу становили бесіди, які охоплювали виховання в учнів любові до незалежної держави України. До третьої групи ми віднесли бесіди, в яких вчителі виховували учнів у дусі патріотизму, взаєморозуміння, довір'я і дружби між дітьми та народами світу.

Третій етап передбачав розробку експериментальних конспектів тематичних уроків миру в старших класах середньої школи.

На наступному етапі учні залучалися до роботи в клубах старшокласників, лекційної пропаганди, участі в диспутах та антивоєнних акціях за розробленою нами тематикою.

До кожного етапу розроблялися конспекти уроків, сценарії бесід, плани диспутів, виховні заходи клубів старшокласників, анкети та опитувальники. Після кожного експериментального етапу прово-

дилися контрольні зрізи.

Започатковуючи експеримент, ми визначили педагогічні умови, які б сприяли ефективному вихованню учнів на ідеях миру. Серед них: визначення змісту виховної роботи на ідеях миру учнів старших класів; комплексне використання різноманітних форм і методів позакласної роботи; залучення старшокласників до активної суспільно-політичної діяльності в галузі миротворчої політики держави; озброєність учителів необхідними навчально-виховними та методичними технологіями; узгодженість виховання учнів на ідеях миру з військово-патріотичним вихованням.

Система експериментальної роботи, як уже зазначалося, передбачала залучення старшокласників до бесід на теми миролюбної державної політики. В процесі підготовки до бесід учням пропонувалася низка диференційованих завдань творчого характеру, які стимулювали старшокласників до перегляду телепередач, радіослухання, роботи з літературою в бібліотеках. Що, в свою чергу, сприяло підвищенню рівня активного сприйняття учнями політичного матеріалу та загального рівня суспільно-політичної активності. Так, результати контрольного зрізу засвідчили, що високого рівня суспільно-політичної активності досягли 85% старшокласників /до початку експериментальної роботи їх було лише 8%/. В контрольній групі більшість учнів /56%/ залишилося на низькому рівні.

Наступний етап експериментальної роботи передбачав розробку системи /та конспектів/ уроків миру для учнів старших класів. Упродовж дослідного періоду в школах за нашою методикою було проведено 247 уроків. Зауважимо, що з окремих тем проводилися уроки миру за декількома варіативними методиками. Це дало змогу виявити найкращий варіант методики проведення того чи іншого уроку з старшокласниками і виробити науково-методичні рекомендації щодо проведення таких уроків. В школах Рівненської області були апро-

бовані розроблені нами місячні та річні плани проведення уроків миру.

Дослідження засвідчили позитивний вплив уроків миру на рівень вихованості учнів. Піддавалися обслідуванню 2350 старшокласників. Так, з 2305 письмових робіт 99,8% старших учнів дали високу оцінку урокам миру. За результатами контрольного зрізу, високий рівень вихованості учнів на ідеях миру в експериментальних класах становив 79%, тоді як у контрольних більшість учнів /58%/ так і залишилася на низькому рівні.

Наступний етап експериментальної роботи передбачав залучення старшокласників до лекційної роботи. Нами була розроблена методика організації та проведення лекцій і доповідей на теми миру для учнів. В організації лекційної пропаганди ми виходили з того, що формування інтересу школяра не є замкнутим у собі автономним процесом /С.Л.Рубінштейн/. Це зумовлено, по-перше, соціальним оточенням, по-друге, діяльністю людини, по-третє, процесами навчання і виховання, які мають в своєму розпорядженні особливі стимули збудження інтересу колективів, активністю самої особистості, її позицією та роллю в діяльності колективу. Отже, інтереси школярів залежать не тільки "від речей", а й "від лектора", який спрямовує, виховує, коригує і визначає основні напрямки формування особистості шляхом читання лекцій.

Ми провели вибіркоче опитування учнів у 17 сільських і 12 міських середніх школах нашої країни, метою якого було виявлення інтересів учнів до лекцій. Було опитано 1239 учнів. Аналіз одержаних даних засвідчив, що кожен учень упродовж п'яти років /1985-1990 рр./ в середньому прослуховував 9-11 лекцій, а в 1990-1994 рр. - лише 1-2 лекції. Зауважимо, що це характерно як для сільських, так і для міських шкіл. Виявилось, що найбільший інтерес в учнів викликали лекції на міжнародні теми - 41,7% всіх опитаних; лекції з міжнародного молодіжного руху - 26,3%; лекції

з актуальних проблем науки і техніки - 18,2%; на інші теми - 13,8% всіх опитаних учнів.

Нами була розроблена тематика лекцій та створені шкільні учнівські лекторії, в яких працювали учні експериментальних класів. Ми намагалися, щоб кожний старшокласник упродовж року прочитав не менше 10 лекцій серед населення та учнів на теми миролюбної політики нашої держави. Водночас старшокласники залучалися до роботи в самодіяльних шкільних клубах /"клуб вихідного дня", "клуб цікавих зустрічей", "клуб інтернаціональної дружби" тощо/.

Нам цікавила також джерелознавча база знань учнів про миролюбну політику України. Як засвідчило дослідження, основними джерелами поповнення знань старших учнів про мир були телебачення, радіо, газети, журнали, засоби спілкування з друзями, поточна інформація тощо.

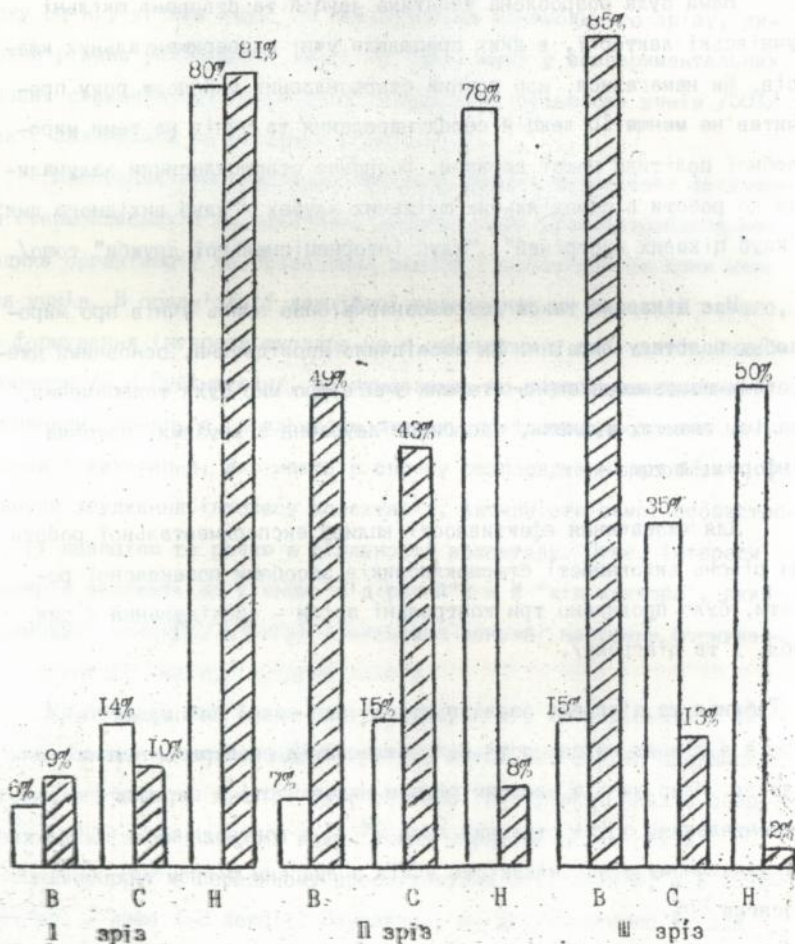
Для визначення ефективності впливу експериментальної роботи на рівень вихованості старшокласників засобами позакласної роботи, було проведено три контрольні зрізи - обслідування / див. табл. I та діаграму/.

Таблиця та діаграма засвідчують ті позитивні зміни, які відбулися в ріннях вихованості старшокласників експериментальних класів. Якщо учні з високим рівнем вихованості в першому експериментальному зрізі становив лише 9% / в контрольних - 6%, то на заключному етапі кількість учнів з високим рівнем вихованості досягла 85%.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Рівні пихованості учнів старших класів
на ідеях миру в позакласній роботі

Діаграма

□ - Контрольні класи

▨ - Експериментальні класи

Таблиця І.

Рівні вихованості старших учнів на ідеях миру
засобами позакласної роботи

Наявність класів	Рівні вихованості старших школярів у дусі миру в позакласній роботі / % /								
	I зріз			II зріз			III зріз		
	В	С	н	В	С	н	В	С	н
Експериментальні	9	10	81	49	43	8	65	13	2
Контрольні	6	14	80	7	15	78	15	35	50

В учнів високого рівня були наявні досить глибокі і міцні знання в галузі зовнішньої політики нашої країни. Вони були активними учасниками антивоєнних акцій, брали участь у проведенні бесід та уроків миру в молодших класах; на їхньому рахунку було не менше 50 прочитаних лекцій. В контрольних класах високого рівня вихованості досягли лише 15% учнів. Половина учнів /50%/ так і залишилася на низькому рівні. 13% учнів-експериментальних та 35% - контрольних класів були на середньому рівні вихованості. Ці учні брали участь у суспільно-політичному житті школи, якщо їх до цього стимулювали вчителі, але їхня обізнаність з миролюбною політикою держави була незначною. Відсутною виявилася різниця в показниках низького рівня. Серед старшокласників на низькому рівні вихованості залишилося лише 2% учнів, тоді як у контрольних класах-половина учнів /50%/ так і не піднялися навіть до середнього рівня. Отже, залучення старшокласників до активної діяльності щодо вивчення і пропаганди миротворчої політики України засвідчило відсутні позитивні зміни в рівнях вихованості учнів.

У висновках узагальнюються результати роботи, найважливіші з них такі:

1. Ефективність виховання учнів на ідеях миру визначається адекватністю змісту, форм і методів роботи з старшокласниками. Критерієм оцінки виховання учнів на ідеях миру виступає їхня суспільно-політична активність.

2. За даними констатуючого експерименту, виховання старшокласників на ідеях миру ще не зайняло належного місця в масовій педагогічній практиці, не були визначені завдання цієї роботи, відсутні й тематичні програми виховання молоді на ідеях миру. Суспільно-політична активність старшокласників та рівень їхньої політичної обізнаності виявився досить низьким.

3. Розроблена експериментальна програма та система форм і методів виховання учнів на ідеях миру забезпечили максимальне залучення школярів до активної суспільно-політичної діяльності, спрямованої на вивчення та пропаганду миролюбної політики України. Водночас навчально-методичні матеріали дозволили шкільним педагогічним колективам урізноманітнювати форми і методи цієї роботи з учнями.

4. Експериментально-дослідна робота засвідчила ефективність запропонованих форм і методів виховання старшокласників на ідеях миру. Серед них: тематичні бесіди, уроки миру, шкільні учнівські лекторії та самодіяльні клуби.

5. Постійне залучення учнів до вивчення і пропаганди миротворчої політики нашої країни в різноманітних формах як шкільної, так і позашкільної роботи сприяло зростанню рівня обізнаності учнів щодо державної політики миру, їхньої активності й вихованості в дусі миру. Більшість старшокласників досягли високого рівня.

6. Одержані результати дослідження, їхній кількісний та якісний аналіз дозволили визначити найбільш ефективні умови виховання учнів на ідеях миру, як-от: чітка змістовна окресленість виховної

роботи на ідеях миру; комплексне використання різноманітних форм і методів позакласної роботи; максимальна активність старшокласників у суспільно-політичному житті країни; озброєність педагогів необхідними навчально-виховними та методичними технологіями; узгодженість виховання учнів на ідеях миру з військово-патріотичним вихованням.

Перспективу подальшого дослідження даної проблеми вбачаємо в розробці тематичних засад та принципів національної педагогіки миру відповідно до вікових періодів дітей та молоді, які виховуються й навчаються в різних навчально-виховних закладах.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях автора:

1. Формы и методы исследования прессы в воспитании старшеклассников в духе мира / Формы и методы использования средств массовой информации в идейно-политическом воспитании и контрпропагандистской работы школ. Матеріали доповідей Всесоюзної науково-практичної конференції. - Рівне, 1987. - С. 118-120.

2. В.А. Сухомлинский о воспитании патриотизма у школьников / В.А. Сухомлинский - выдающийся педагог-новатор / Матеріали доповідей обласної науково-практичної конференції. - Рівне, 1988. - С. 45-46.

3. В.А. Сухомлинский о формировании идейно-гражданских убеждений у детей / Идеи формирования гармонически развитой личности в педагогическом наследии В.А. Сухомлинского и их творческая реализация в условиях перестройки общеобразовательной школы / Матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. - Кіровоград, 1988. - С. 148-149.

4. Творческое использование идей А.С.Макаренко о воспитании детей в духе мира / А.С.Макаренко - выдающийся педагог-новатор. - Рівне, 1988. - С. 63-64/.

5. Вопросы интернационального воспитания молодежи в педагогическом наследии Н.К.Крупской /Н.К.Крупская о коммунистическом воспитании молодежи/ Матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. - Рівне, 1989. - С. 151-152.

6. Митинг - действенное средство в борьбе за мир в воспитательном процессе школы //Воспитание учащейся молодежи на идеях мира/ - Рівне, 1989. -С. 60-62 /у співавторстві/.

7. Формы и методы патриотического воспитания школьников //Вопросы воспитания учащихся в духе мира/ Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. -Рівне, 1989. -С. 72-73.

8. Урок мира в старших классах общеобразовательных школ. /Воспитание учащейся молодежи в духе мира и новое политическое мышление/ Матеріали Міжнародної наукової конференції - Рівне, 1990. - С. 84-85.

9. Воспитание студентов в духе мира - важное направление идейно-политического воспитания //Формы и методы идейно-политического воспитания учащейся молодежи/ Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. - Рівне, 1990. С.145-146.

10. Использование газет в воспитании старшеклассников в духе мира//Внеклассная работа по воспитанию школьников в духе мира/ Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. -Рівне, 1991. - С. 62-63.

II. Інтернаціональне виховання старшокласників в КІД/Виховання учнівської молоді на ідеях миру в навчально-виховному процесі школи і вузів/ Матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції. -Рівне, 1992. -С. 21-22.

12. В.О.Сухомлинський про патріотичне виховання підлітків у дусі любові до Вітчизни /Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції/.-Рівне, 1993 - С. 231-233 /у співавторстві/.

13. Содержание воспитания на идеях мира / *Меняющийся мир и образование в духе мира и ненасилия* / . - Самара, 1993 - С.22-23.

14. Роль педагогики ненасилия в нравственном и эстетическом воспитании школьников / *на материалах хорового пения* // *Воспитание свободной независимой, ответственной личности*. - Санкт-Петербург, 1994. - С. 52-53 / *у співавторстві*/.

15. Уроки мира - важная форма гражданского воспитания учащихся начальных классов на идеях мира // *Формирование гражданского сознания и национального самосознания у учащейся молодежи*. - Москва, 1994. - С. 107-108 / *у співавторстві*/.

16. Нравственное и эстетическое воспитание будущих граждан в хоровом пении // *Формирование гражданского сознания и национального самосознания у учащейся молодежи* / *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. - Москва, 1994. - С.168-170 / *у співавторстві*/.

17. Ориєнтовна програма виховання старшокласників на ідеях миру / *Педагогіка єдиного і цілісного миру*. - Рівне, 1995. - С.28-30.

18. В дусі миру. Монографія. - Рівне: Вид-во "Тетіс". *У співавторстві*, 1995. - 185с. - Рукопис у друці.

А. Пьтрук

ПЬТРУК А.П. Воспитание старшекласников на идеях мира в неклассной работе. Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - теория и история педагогики. Жноукраинский педагогический университет имени К.Д.Ушинского, Одесса, 1995.

Работа посвящена исследованию проблемы воспитания старшекласников на идеях мира во внеклассной работе, поиску рациональных форм и методов воспитания учащейся молодежи в духе мира.

Научная новизна и теоретическая ценность состоит в том, что автором разработаны теоретические основы соединения содержания

форм и методов воспитания старшекласников в духе мира средствами, внекласной работы, обоснованы и экспериментально апробированы задачи, формы и методы воспитания учащихся на идеях мира, определены уровни воспитания старших школьников в духе мира средствами внекласной работы.

PETRUK A.P. Upbringing of Senior Pupils on the Ideas of peace in Extra-class Work. The dissertation is presented for academic degree of candidate of Pedagogics: speciality - 13.00.01 - Theory and History of Pedagogics. Southern Ukrainian Pedagogical University after Ushynskyi, Odessa, 1995.

The work highlights the problem of upbringing of senior pupils on the ideas of peace in extra-class work, rational forms and methods of upbringing of youth in the spirit of peace.

The author has elaborated the theoretical principles of combination of forms and methods in upbringing of senior pupils in the spirit of peace by means of extra-class work; has grounded and experimentally approved the tasks, forms and methods of upbringing of senior pupils on the ideas of peace and defined the levels of their upbringing.

Ключові слова: виховання старшокласників на ідеях миру, педагогіка миру, бесіди про мир, уроки миру, шкільні самодіяльні клуби.

Зам.340-Юсприм.Розмножено ВОП Рівненського
обласного управління статистики.

118711

Ab 32.586

AB 32.586